

КЪМ ВЪПРОСА ЗА АДВЕРБИАЛНИТЕ ЛОКАТИВНИ МОДИФИКАТОРИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ И РУСКИ ЕЗИК

Олга Чапърова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

ON THE ISSUE OF ADVERBIAL LOCATIVE MODIFIERS IN CONTEMPORARY BULGARIAN AND RUSSIAN

Olga Chaparova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The article investigates the adverbial means of expression as a component of the Functional-semantic field (abbreviated in the article as FSF) of locativity in contemporary Bulgarian and Russian. One of the ways to signal spatial relations is by using locative adverbs. In this study we take into consideration the symmetries and asymmetries in the system of locative adverbs in the two languages.

Key words: locativity, functional-semantic field, periphery of the FSF, Bulgarian-Russian parallels

Докладът е посветен на адвербиалните средства като фрагмент от функционално-семантичното поле (по-нататък ФСП) на локативността в съвременния български и руски език. Основната ни цел е да разгледаме най-специфичните прояви на междуезикова симетрия и асиметрия в системата на локативните наречия в двата славянски езика – въпрос, който не е бил обект на специализирано изследване в съвременната българистика, и то през призмата на учението за функционално-семантичните категории, създадено от А. В. Бондарко.

Както вече сме отбелязвали в друга публикация (вж. Моллова 2018), *ФСП на локативността* в съвременния български и руски език е със сложна структура. Конституентите на това поле се разпределят неравномерно, в което е и спецификата на всеки от сравнявани-

те езици. За разлика от българския език в руския език **ФСП на локативността** представлява полицентрично поле, което според А. В. Бондарко (Бондарко 1971, 1984а и др.) влиза в групата на полетата с **обстоятелствено ядро**¹. Друг автор – М. А. Азизова – също отбелязва, че категорията **локативност** се характеризира с полева структура в състава на ФСП. Срв.: „Различните нива на езикови средства, съставлящи ФСПЛ², се групират на основата на принципите за функционалност и инвариантност. В основата на ФСПЛ е семантичният инвариант на понятието за пространствена съотнесеност, който обединява многопластовите средства на езика, служещи за изразяването на различните варианти на дадената категория³“ (Азизова 2011: 152).

Предмет на настоящото изследване са **пространствените наречия** като един от най-разнообразните начини за изразяване на локативни отношения. Пространствените адвербиали заслужават особено внимание както поради честата им употреба (влизат в семантичната структура на много типове изречения), така и поради тяхното функционално значение (обхващат всички сфери на действителността). Голямо количество лингвистични разработки са посветени както на общите въпроси, свързани с описанието на категорията пространство, така и на отделните ѝ аспекти (Делева 2020; Спасова-Михайлова 1964; Блажев 1988; Всеволодова, Владимирски 1982; Вендина 1999; Гак 1996, 2000; Кубрякова 1997, 2000, 2004 и мн. др.). Начините за изследването на пространствените отношения позволяват да се отрази реалното им функциониране в езика – използването им в комуникативни дейности, където локативността встъпва като универсално организиращ център на речта: във всяко изказване се фиксира пространствената същност на света. Действително „пространствените значения са първоосновата на много езикови средства за изразяване както на равнището на думите, така и на нивото на структурата на изречението. Това потвърждава, че възприятието на пространството е едно от първите и елементарни прояви на познанието за човешкия свят“ (Гак 2000: 134). Известно е, че всеки реален предмет

¹ На този етап от изследването няма да се спираме подробно на спорния въпрос за полево ядро на локативността. Бихме могли да отбележим обаче, че според нас е по-основателно да се смята, че в ядрото на руската локативност стои предложният падеж в качеството му на специализирано граматично средство за изразяване на локативност. За разлика от ситуацията в руски в българския език отсъстват специализирани граматични локативни ядрени **модификатори** (термина въвежда И. Куцаров 1985), но се употребяват активно разнообразни средства от полевата периферия.

² Функционално-семантично поле на локативността.

³ Тук и до края на доклада преводът е мой – О. М.

се намира в пространството, най-често в състояние на вътрешна и външна динамика и във връзка с други обкръжаващи реалии. Предметите и живите същества встъпват в определени пространствени отношения, за изразяването на които съществуват различни средства (Галкина 2007). Едно от тези средства в съвременния български и руски език са наречията с локативна семантика. Използването им за изразяване на пространствени отношения е тясно свързано с обозначението на локализатора, обекта, по отношение на който се локализира друг обект. М. В. Всеволодова и Е. Ю. Владимирски определят пространствените отношения така: „Съположението в пространството на какъвто и да е предмет, действие (събитие), признак и пространствен ориентир е локум. Локум – това е пространство или предмет, спрямо който се определят местоположението на предмета (действието, признака) и характера на техните взаимоотношения (статични, динамични)“ (Всеволодова, Владимирски 1982: 6). Авторите лансират идеята, че пространствените отношения се изразяват не само във формите за имената, но и в семантичната структура на наречията и прилагателните. Аналогично е и мнението на В. Г. Гак, който отбелязва, че пространствените отношения в езика могат да се изразяват чрез предлози, падежни окончания, глаголи, глаголни префикси и наречия – срв.: „Говорейки за пространствени понятия, изразяващи се в езика, е необходимо да имаме предвид следното. Всеки път, когато говорим за пространствени отношения и начините за тяхното изразяване, ние преди всичко имаме предвид не това по какъв начин нашата пространствена представа за света се изразява в езиковата форма, а по какъв начин едни или други предмети получават пространствена характеристика [...] Обикновено такава характеристика се свързва с функционирането на различни пространствени елементи, към това число се отнасят и **наречията** (подч. е мое – О. М.), предлозите, префиксите и т.н.“ (Гак 1996: 91).

Както вече отбелязахме, във фокуса на нашите наблюдения са поставени именно **пространствените наречия**.

И в двата сравнявани езика те представляват основно средство за локализация, изразяват пространствено значение в тясна връзка с речевата ситуация и с позицията на говорещия или наблюдателя. Наречията, обозначаващи местоположение, отговарят на въпросите *къде, откъде, накъде, докъде* (в български език), *где, куда, откуда* (в руски език). В българския език за означаване на някои общи пространствени отношения се използват следните отименни наречия: *горе, долу, вътре, вън, близо, далече* и др.; същото значение имат и наречията, образувани с помощта на предлог: *нагоре, догоре, надолу, навътре, от-*

вътре, отвън, отблизо, отдалеч, надалеч, отляво, отдясно, отсреща, наляво, надясно, насреща, настрана, наоколо и др., или образувани с помощта на два предлога: *отзад, назад, напред* и др. Използването на пространствени наречия е свързано с обозначаването на позицията на обекта/субекта в пространството от гледна точка на **локализатора** (най-често това е говорещият субект) – *близо/далече* (бълг.), *близо/далеко* (рус.).

Голям дял в микросистемата на българските локативни адвербиали заемат местоименните наречия, които се разделят на: **показателни**: *тук (тука), там, насам, натам, нататък, оттук, оттам, отсам, оттатък, дотук* и др.; **въпросителни**: *къде (где, де), накъде, откъде, отгде (отде), докъде*; **относителни**: *където (гдето), накъдето, откъдето (отгдето, отдето), докъдето*; **неопределителни**: *някъде (нейде, негде), някъде си (нейде си, негде си), отнякъде, отнякъде си, нанякъде, нанякъде си, донякъде, еди -къде, еди-къде си, еди-откъде, еди-откъде си*; **отрицателни**: *никъде (нигде, нийде), наникъде, отникъде (отнигде)*; **обобщителни**: *всякъде (всъде), отвсякъде (отвсъде), навсякъде (навсъде), къде да е, накъде да е, откъде да е, къде-годе* (вж. по-подробно Бояджиев, Стоянов, Попов, ред. 1983).

Тези лексикални единици се използват широко в говорната и писмената практика. Срв.: *Тук* всяко място е бивше друго; ...мама ...зайче, ето **тук**, сочи на жилетката си горе вдясно, канинхен шие мама... ще бягаме, тати – немец, немец, ще убият него... („Времеубежище“, Георги Господинов)⁴; *За първи път, откакто бях там*, се смути, като че ли излезе от унеса си и ме погледна („Естествен роман“, Георги Господинов); *Апендиксът е отдясно. Няма какво да ви боли там* в ляво. Как така няма? Така. **Там** няма нищо. А мен точно това нищо ме боли („Физика на тъгата“, Георги Господинов); *Всички двигатели на пълна мощност, измъкни ни оттук* (БНК); *Махни се оттук*. Иди да гледаш бързеи и си проясни ума (БНК); *Оттам* излезе Сибил. Наистина беше Сибил. И гласът беше същият, и очите, и стойката (БНК); *Здрави стояха само грубите каменни зидове. Изоставена ферма, но не и пуста. Оттам* долитаха гневни викове (БНК); *При затворите имаше стълбище, рядко използвано. Натам* го поведе краката му. Стъпалата бяха стръмни и опасни (БНК); *Бавно закрачи натам*. В коридорите и залите на Вечния домцил цареше хаос (БНК); *Ядеше корени и изсърнали плодове, останали тук-там* по диворастящите овошки („Глина“, Виктория Бешлийска); *Оттук-*

⁴ При представяне на илюстративните примери са запазени оригиналният правопис и пунктуация.

оттам беше подочул, че става дума за грандиозен космически експеримент – напоследък криеха всичко от него, стария боец („Пътят към Сиракуза“, Алек Попов) и мн. др.

По отношение на словообразуването на местоименните локативните адвербиали в руския език можем да посочим следните групи: **показателни пространствени наречия:** *здесь, там, тут, туда; въпросителни:* *где, куда, откуда; неопределителни:* *где-то, откуда-то, куда-либо, как-нибудь, где-нибудь, куда-нибудь, когда-нибудь, кое-где, кое-куда, кое-когда; отрицателни:* *нигде, никуда, негде, некуда, неоткуда; обобщителни:* *везде, всюду, повсюду* (вж. подробно Шведова, ред. 1980 – 1982). Подобно на ситуацията в българския език те също се отличават с висока функционална активност. Срв.: *некоторым школьникам может казаться, что здесь их мучают, заставляют что-то делать...* (НКРЯ); *Теперь здесь сидела я и слушала лекцию об устройстве компьютера и его возможностях* (НКРЯ); *Видно было, что этот теленузик оказался здесь совершенно случайно!* (НКРЯ); *...если учишься в универе, то думаешь, что в школе лучше, и наоборот; ...но мне, честно сказать, в институте нравится больше – там тоже весело, группа у нас хорошая, оочень дружная, девчачья...* (НКРЯ); *Вопроса не поняла... логически (там и там свои плюсы и минусы). В школе беззаботнее, в институте свободнее* (НКРЯ) и др. под.

Наблюденията ни върху ексцерпирания материал показаха, че в българския език се наблюдава по-висока деривационна активност при локативните наречия, отколкото в руския език. Срв. напр. в бълг.: *тук – оттук, там – оттам, натам, тук-там, оттук-оттам; къде – откъде, накъде, закъде, навсякъде, отвсякъде, еди-къде си, къде да е, където и да е, някъде, нанякъде, донякъде, отнякъде* и др. Всяка от производните лексеми изразява различни нюанси на пространственото значение: *Най-важното е да се знае: къде, колко и как може* (БНК); *Искам да знам откъде идва, кой го е изпратил тук* (БНК); *Накъде отиваха, не знаеше* (БНК); *Закъде бързате толкова?* (БНК); *Огънят бушуваше навсякъде* (БНК); *Отвсякъде другаде мълчанието беше оглушително* (БНК); *[...] трябвало да се явя лично еди-къде си при еди кого си* (БНК); *И да се махат, къде да е, само по-далеч от това свирепо племе* (БНК); *Където и да е той и в което и време да е, аз също трябва да съм там* (БНК); *Трябва да е някъде около теб* (БНК); *Пътищата водят нанякъде* (БНК); *Ще пояздим заедно донякъде* (БНК); *Отнякъде долетя весел глас* (БНК).

В руския език се използват значително по-малко производни лексеми – срв.: *здесь* (разг. *тут*), *сюда*⁵ – *отсюда*, *туда* – *сюда*, *там*, *туда* – *оттуда*; *куда* – *откуда*, *куда-то*, *куда-либо*, *куда-нибудь*, *некуда*, *никуда*. Напр.: *С того и мучаюсь, что не пойму, куда несет нас рок событий!* (НКРЯ); *Там учителя с ума сходят, не поймут, откуда такое взялось* (НКРЯ); *А куда не вылетело, просто в мозг куда-то залетело [...]* (НКРЯ); *Тогда возвращаться некуда* (НКРЯ); *Да мы и сами без мобильника никуда, ведь это удобно* (НКРЯ).

Логично е да се предположи, че това явление в българския език (образуване на адвербиални лексеми чрез предпоставен предлог) може да се разглежда като своеобразна компенсация на изгубения граматически локатив. Както знаем, употребата на местния падеж без предлог „още в старобългарски е рядкост и се конкурира с други падежи или с групи от падежна форма + предлог“ (Ницолова 2005: 141).

Друга специфична особеност на българските пространствени наречия е свързана с това, че при част от тях паралелно с експликацията на семантиката **неопределено пространство** (срв.: *Ще пътувам до някъде с кола, а после ще продължа пеша* (БНК); *Възможно е да ни отведе донякъде* (БНК); *Или да ти помогна да стигнеш донякъде?* (БНК) и др.) се реализира и значението **степен на признака** (промяната се отразява и графично – чрез слято писане) – срв.: *Песента му донякъде ми хареса* (БНК); *Беше донякъде притеснен обаче* (БНК); *Усилията ѝ поддържаха донякъде*⁶ (БНК).

Прави впечатление и една съществена прилика между пространствените наречия в двата сравнявани езика: в микросистемата на тези наречия са ясно диференцирани значенията **покой** и **посока** (т.е. **статика/динамика**) срв.: *Иди сюда*, но: *Я здесь живу, играю, гуляю* и т.н. В българския език наречията **тук** и **там** се използват както за означаване на статично място в пространството, така и за посока – срв.: *Ела тук, отивам там*, но: *Аз живея тук, тук играя, тук се разхождам и др.* (подробно вж. Ницолова 1984). При прибавяне на предлог в позиция на префикс обаче производните наречия изразяват само **по-**

⁵ Разликата между *здесь* и *сюда*, *там* и *туда* е свързана с опозицията **покой** – **посока**.

⁶ Значението **степен на признака** се изразява и от пространственото наречие **дотома** – срв. *Някой умен, но не дотома умен, че те да могат да се възползват* (БНК); *Не вярвам да си дотома наивен* (Владо Трифонов). Други наречия от разглежданата група обаче (напр. **отнякъде**) изразяват единствено пространствени отношения – срв.: *Витоша е близо, но дебне ли спасение отнякъде...;* *Но все пак трябваше да започне отнякъде, нали?;* *Музиката се просмукваше отнякъде.*

*сока: Двете се запътиха точно **натам** (БНК); **Оттам** идва и реката (БНК); Какво те води **насам?** (БНК); **Ето** как пътуваха **затам** от Петербург или от Москва (БНК).*

Интерес представлява и въпросът за възможността пространствените наречия в двата езика да се променят в граматично отношение. Както отбелязват българските лингвисти, повечето от локативните адвербиали в нашия език могат да се степенуват, напр. *по-горе, най-долу, по-натам, най-отсам, по-нататък, най-отпред* и мн. др. Срв.: *Ако отборите имат взаимни победи помежду си, победителят се определя с посочените **по-горе** показатели – от 1 до 6 (БНК); Далечедалече, **най-долу** в града, часовникът на църквата започна да отмерва единайсет (БНК); Точно това беше мястото, или може би малко **по-натам** (БНК); **Най-отсам** беше зелената маса на планините (БНК); **По-нататък** сигурно щяха да излязат на някой градски площад, с приличен хан наблизо (БНК); Той щеше да е **най-отпред**, за да поздрави новия си съюзник (БНК).*

Подобна е ситуацията и в руския език (напр. *далеко – дальше, более далеко, менее далеко, наиболее далеко, наименее далеко, дальше всех, дальше всего; близко – ближе, более близко, менее близко, наиболее близко, наименее близко, ближе всех, ближе всего*) – срв.: *И тот, кого мы провозжаем, улетает надолго и **далеко**; А Новый год **дальше** пошёл, в другой часовой пояс (НКРЯ); А может быть и еще неизвестнее, с последствиями, идущими **более далеко** и уже вслепую (НКРЯ); [...] постепенно распадаются на ряды **более или менее далеко** отстоящих друг от друга скал (НКРЯ); [...] так как **наиболее далеко** волны проникают в глубь суши именно по рекам (НКРЯ); [...] они **наименее далеко** отстоят от своего родоначальника (НКРЯ); – Да, товарищи, мы летаем выше всех, **дальше всех**, быстрее всех – вот и залетели (НКРЯ); Общеизвестно, что в этой сфере мы шагнули **дальше всего** (НКРЯ); – нельзя **близко** наклоняться к книге, т. к. это может привести к развитию близорукости (НКРЯ); Ниже старого города, **ближе** к морю, новый район – бульвары, светлых тонов виллы (НКРЯ); Казалось, нельзя быть двум людям **более близко** друг от друга, чем были они, и в то же время огромная пропасть разделяла их (НКРЯ); Спросите об этом всех, кто знал **более или менее близко** Чехова (НКРЯ); Он признавал себя здесь человеком, **наиболее близко** стоящим к нему, и этого никому не хотел уступить (НКРЯ); Но это отнюдь не значит, что дело науки было **наименее близко** его сердцу [...] (НКРЯ); К примеру, стоял в тот момент **ближе всех** (НКРЯ); И все же, когда Солнце **ближе всего** к Земле – летом или зимой? (НКРЯ) и др.*

Наред с това руските наречия съдържат падежна семантика, напр.: *налево – слева, направо – справа, вверх – вверху, доверху, кверху, наверху, поверху, сверху; вниз – внизу*, в зависимост от това дали служат за изразяване на конкретно място, или движение в пространството. Срв.: *Эта клавиша – налево, эта – направо, эта – подпрыгнуть* (НКРЯ); *Животное видит предмет как бы с двух сторон – слева и справа* (НКРЯ); *Ирина любила бегать к морю и залезать с мальчишками на нефтяную вышку, на самый верх* (НКРЯ); *Трубку перевернули, и пузырёк воздуха оказался вверху* (НКРЯ); *Огромная гора загудела, задрожала, затряслась снизу доверху* (НКРЯ); *Горячий воздух восходил кверху стекловидными дрожащими столбами* (НКРЯ); *Наверху свежее, можно отдышаться и оглядеться* (НКРЯ); *И поверху городишко потихоньку укрывался белыми пеленами* (НКРЯ); *Сверху положить листья эстрагона и зелёный лук* (НКРЯ); *Дуб пламенными корнями вниз садился на своё место* (НКРЯ); *Слышимость такая, что даже вздох внизу разносится по всему амфитеатру* (НКРЯ).

В българския език също са запазили частично стари падежни форми (у П. Пашов „вкамнели“ – вж. Пашов 1989: 184), но старата падежна флексия в техния състав се е лексикализирала и функционира като суфикс – срв.: *горе, долу, нагоре, наземи, отгоре, надолу, отдолу* и др.

Ако обобщим накратко резултатите от направения анализ, можем да формулираме следните изводи:

1. Пространствените наречия се едни от най-често използваните периферийни средства във функционално-семантичното поле на локативността в съвременния български и руски език.
2. За разлика от ситуацията в българския език, където се наблюдава деривационна активност в микросистемата на пространствените адвербиали, словообразователните възможности на непроизводните локативни наречия в руския език са значително по-скромни.
3. Поради разпадане на падежната система в българския език (и в частност след отпадането на местния падеж) той не разполага със специални граматични средства за изразяване на локативност. Като своеобразна компенсация на това отсъствие се засилва ролята на пространствените предлози, част от които се използват като префиксоиди (несъщински представки) в състава на производните пространствени наречия. Тази роля на предлозите е важна и по още една причина: именно чрез тяхната употреба в състава на адвербиалните лексеми може да бъде изразено локативното значение *посока*.

В крайна сметка се оказва, че двата близкородствени езика при- тежават както общи черти, така и съществени различия при вербали- зацията на пространствени отношения. Какви са причините за същес- твуването на подобни различия, е въпрос, който заслужава специално внимание и ще бъде обект на бъдещи наши проучвания.

ЛИТЕРАТУРА

- Азизова 2011:** Азизова, М. Функционально-семантический подход к исследованию категории локативности в таджикском и английском языках. [Azizova, M. Funktsional'no-semanticheskiy podhod k issledovaniyu kategorii lokativnosti v tadzhikskom i angliyskom yazykah.] // *Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова*, 2011, 144 – 155. // <<https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionalno-semanticheskiy-podhod-k-issledovaniyu-kategorii-lokativnosti-v-tadzhikskom-i-angliyskom-yazykah>> (12.10.2021).
- Блажев 1988:** Блажев, Бл. *Употребление конструкции направления и места в современном русском языке*. [Blazhev, Bl. Upotreblenie konstruktsii napravleniya i mesta v sovremennom russkom yazyke.] София: Народна просвета, 1988.
- Бондарко 1984а:** Бондарко, А. В. О грамматике функционально-семантических полей. [Bondarko, A. V. O grammatike funktsional'no-semanticheskikh poley.] // *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Москва: Наука, Т. 43, 1984а, № 6, 492 – 503.
- Бондарко, ред. 1971:** Бондарко, А. В. Локативность. [Bondarko, A. V. Lokativnost'.] // *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность*. Ленинград: Наука, 1971, 5 – 46.
- Бояджиев, Стоянов, Попов, ред. 1983:** Бояджиев, Т., С. Стоянов, Попов, К. (ред.) *Грамматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. [Boyadzhiev, T., Stoyanov, S., Popov, K. (ed.). Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom II. Morfologiya.] София: Изд. на БАН, 1983.
- Вендина 1999:** Вендина, Т. И. Пространство и время как параметры дискретизации макрокосмоса. [Vendina, T. I. Prostranstvo i vremya kak parametry diskretizatsii makrokosmosa.] // *Славянские этюды: Сб. к юбилею С. М. Толстой*. Москва: Индрик, 1999.
- Виноградов 1972:** Виноградов, В. В. *Русский язык (грамматическое учение о слове)*. [Vinogradov, V. V. Russkiy yazyk (grammaticheskoe uchenie o slove).] 2-е изд. Москва: Высшая школа, 1972.

- Всеволодова, Владимирски 1982:** Всеволодова, М. В., Е. Ю. Владимирский. *Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке.* [Vsevolodova, M. V., Vladimirskiy, E. Yu. *Sposoby vyrazheniya prostranstvennyh otnosheniy v sovremennom russkom yazyke.*] Москва: Русский язык, 1982.
- Гак 1996:** Гак, В. Г. Функционально-семантическое поле предикатов локализации. [Gak, V. G. *Funktsional'no-semanticheskoe pole predikatov lokalizatsii.*] // *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность.* Санкт-Петербург: Наука, 1996.
- Гак 2000:** Гак, В. Г. Пространство вне пространства. // *Логический анализ языка. Языки пространств.* [Gak, V. G. *Prostranstvo vne prostranstva.* // *Logicheskij analiz yazyka. Yazyki prostranstv.*] Москва: Языки русской культуры, 2000.
- Галкина 2007:** Галкина, И. А. Наречия места как средство выражения пространственной ориентации. [Galkina, I. A. *Narechiya mesta kak sredstvo vyrazheniya prostranstvennoy orientatsii.*] // *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 2007, вып. 4 (67), 41 – 44.
- Делева 2020:** Делева, Н. *Пространственные предлоги в русском и болгарском языках (лексикографический аспект).* [Deleva, N. *Prostranstvennye predlogi v russkom i bolgarskom yazykah (leksikograficheskiy aspekt).*] София: Парадигма, 2020.
- Кубрякова 1997:** Кубрякова, Е. С. Язык пространства и пространство языка: К постановке проблемы. [Kubryakova, E. S. *Yazyk prostranstva i prostranstvo yazyka: K postanovke problemy.*] // *Изв. РАН. Серия лит. и яз.*, 1997. Т. 56, № 3, 22 – 31.
- Кубрякова 2000:** Кубрякова, Е. С. О понятиях места, предмета и пространства. // *Логика языка. Языки пространств.* [Kubryakova, E. S. *O ponyatiyah mesta, predmeta i prostranstva.* // *Logika yazyka. Yazyki prostranstv.*] Москва: Языки русской культуры, 2000.
- Кубрякова 2004:** Кубрякова, Е. С. *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира.* [Kubryakova, E. S. *Yazyk i znanie: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v roznanii mira.*] / Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. – Москва: Языки славянской культуры, 2004.
- Куцаров 1985:** Куцаров, Ив. *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език.* [Kutsarov, Iv. *Ocherk po funktsionalno-semantichna gramatika na balgarskiya ezik.*] Пловдив: Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 1985.

- Моллова 2018:** Моллова, О. Сущность и понимание понятий функционально-семантическая категория и функционально-семантическое поле в диахронном и синхронном аспектах лингвистических исследований. [Mollova, O. Sushhnost' i ponimanie ponyatiy funktsional'no-semanticheskaya kategoriya i funktsional'no-semanticheskoe pole v diahronnom i sinhronnom aspektah lingvisticheskikh issledovaniy.] *Международна научно-практическа конференция за млади учени – магистри и докторанти „Язык. Коммуникация. Культура“*. Альманах научных статей молодых ученых. Държавен институт по руски език „А. С. Пушкин“, Москва, 2018 г., стр. 87 – 89. // <Almanah_LCC-2018.pdf (pushkin.institute)> (12.10.2021).
- Ницолова 1984:** Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. [Nitsolova, R. Pragmatichen aspekt na izrechenieto v balgarskiya knizhoven ezik.] София: Народна просвета, 1984.
- Ницолова 2005:** Ницолова, Р. *Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение*. [Nitsolova, R. Argumentna struktura. Problemi na prostoto i slozhnoto izrechenie.] София, 2005.
- Пашов 1989:** Пашов, П. *Практическа българска граматика*. [Pashov, P. Prakticheskа balgarska gramatika.] София: Народна просвета, 1989.
- Спасова-Михайлова 1964:** Спасова-Михайлова, С. Една особеност във функцията на пространствените предлози в български език (с оглед на функцията им в другите славянски езици). [Spasova-Mihaylova, S. Edna osobenost vav funktsiyata na prostranstvenite predlozi v balgarskiya ezik (s ogled na funktsiyata im v drugite slavyanski ezitsi).] // *Български език*, 1964, № 4 – 5, 6.
- Шведова, ред. 1980 – 1982:** Ред. Н. Ю. Шведова. *Русская грамматика* [в 2 т.] [Red. N. Yu. Shvedova. Russkaya grammatika [v 2 t.] Москва: Наука, 1980 – 1982.

ЕЛЕКТРОННИ КОРПУСИ

- Български национален корпус (БНК):** Български национален корпус (bas.bg) (12.10.2021)
- Национальный корпус русского языка (НКРЯ):** Национальный корпус русского языка (ruscorpora.ru)(12.10. 2021)